

לא תחנם ולא ישבו בארץ

1. פרשת משפטים

(לב) לא־תִכְרֹת לָהֶם וְלֹא־לֵהֵימָן בְּרִית:

(לג) לא יִשְׁבּוּ בְּאַרְצָךְ פְּרִי־חֲטֵיאוֹ אֶתְךָ לִי כִי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ: פ

2. ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה נא

והמצוה הנ"א היא שהזהירונו מהושיב עובדי ע"ז בארצנו כדי שלא נלמד כפירתם והוא אמרו ית' (משפטי' כג לג) לא ישבו בארץ פן יחטאו אותך לי. ואילו רצה הגוי לעמוד בארצנו אינו מותר לנו זה עד שיקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה ואז יהיה איפשר לו לשכון. וזה יקרא (מתני' ב"מ ע ב מכות ח ב נגעים רפ"ג) גר תושב. רוצים בזה שהוא גר לענין שיהיה מותר לשכון בארץ לבד. וכן אמרו (ע"ז סד ב) אי זהו גר תושב זה שקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה. ואולם עובד עבודה זרה לא ישכון עמנו ולא נמכור לו נחלה ולא נשכיר. ובבאור בא לנו הפירוש (שם כ א) לא תתן להם חנייה בקרקע. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת סנהדרין ובעבודה זרה (יט ב - כא ב):

3. מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק כג פסוק לג

(לג) לא ישבו בארץ >הרי< זו אזהרה שלא יושיבו גוי עובד ע"ז ביניהם. יכול על חנם ת"ל פן יחטאו אותך לי כבר הבטחתיך חנה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם (תה' לד ח) יחלצם מלחטואו היאך אניחם ביניכם פן יחטאו אותך לי הן מתכוונין להמרידכם בי ומה תעלה יש בידיכם ואתם נוקשין בהן ומתחייבין לי כלייה לכך אני מזהירך לא ישבו בארץ.

4. מדרש אגדה (בובר) שמות פרשת משפטים פרק כג סימן לג

[לג] לא ישבו בארץ. בוא וראה כמה היא גדולה (חמדת) [חומרת] ע"ז, כי בתחלת הפרשה הזהיר עליה, שנאמר זובח לאלהים יחרם (שמות כב יט) ובאמצע הפרשה הזהיר עליה, שנאמר אלהי מסכה לא תעשון לכם (שם ל"ד י"ז), ובסוף הפרשה הזהיר עליה, שנאמר לא תכרות להם [ולאלהיהם] ברית (שם כ"ג ל"ב) ועל זה אמר לא ישבו בארץ:

5. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרשת משפטים פרק כג סימן לג

(לג) לא ישבו בארץ פן יחטאו אותך לי. וכה"א זבולון לא הוריש את יושבי קטרון (שופטים א ל): כי תעבד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש. כל מוקש מכשול, וכה"א כי כשלה ירושלים (ישעיה ג ח), ואומר מכשול עונם היא (יחזקאל ז יט), בוא וראה חומרת עבודת כוכבים, בתחלת עשרת הדברות הזהיר עליה, שנאמר לא יהיה לך (שמות כ ב), ובאמצע הפרשה שנאמר אלהי מסכה לא תעשה לך (שם לד יז), לבסוף המשפטים, שנאמר לא תכרות להם ולאלהיהם ברית:

6. ספר יריאים סימן שטו [דפוס ישן - פו]

לא ישבו בארץ. יוצרנו יודע לב האדם והזהיר בהיות יד ישראל תקיפה שלא יניחו לשבת אנשים רשעים ומחטאי אדם בארץ ישראל דכתיב בפ' ואלה המשפטים לא ישבו בארץ פן יחטאו אותך לי אעפ"י שכל הענין אינו מדבר אלא בשבעה אומות כיון דכתיב פן יחטאו אותך לי למדנו שריבה כל המחטאים תולדה אמרו חכמים [עירובין ס"ב א'] ובעובדי כוכבים עד שישכיר שמא ילמוד ממעשיו:

7. ספר מצוות גדול לאוין סימן מט

שלא להושיב אחד משבעה עממין עובדי ע"ז בארצנו שנאמר (שמות כג, לג) לא ישבו בארץ פן יחטאו אותך לי, למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות וגומר (דברים כ, יח). מכאן אמרו במסכת סוטה (לה, ב) שאם נתגיריו מקבלין אותן שאין לחוש עוד ללמוד ממעשיהם במה דברים אמורים בכנענים הדרים בחוצה לארץ, אבל הדרים בארץ ישראל אין מקבלין אותן (ע"פ רש"י ד"ה וכתבו וע"ש) שהרי בגבעונים שמלו בימי יהושע כתיב (יהושע ט, יח) ולא היכום בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה.

8. ספר החינוך מצוה צד

שלא להושיב עובד עבודה זרה בארצנו
שלא לשכן עובדי עבודה זרה בארצנו, שנאמר [שמות כ"ג, ל"ג] לא ישבו בארץ פן יחטאו אותך לי.
משרשי המצוה. מה שנגלה בכתוב, בשביל שלא נלמוד מכפירתם.

9. ספר כפתור ופרח פרק י

אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו. ירושלמי (שם) אף במקום שנהגו למכור מוכר אפי' לבית דירה, ומשכיר אפי' לבית דירה.... מסתברא דהוא הדין ישראל הדר בעיר שכולה גוים בארץ ישראל, ורוצה להעתיק דירתו לעיר אחרת, ויש לו שם בית, שיכול למוכרה לגוים, כי הוא מתירא שהגוים יחריבוהו, או שיחזיקו בו וידורו שם בעל כרחו. וכן נמי אם הוא בעיר שרובה ישראל, ואנסוהו זוזי, ואין שם ישראל שיקנהו אפילו בזול. וההיא דאין מוכרין להם בתים נוקמה בדליתא אחדא מהני תנאי. ובריתא דגוי שאנס ביתו של ישראל, והירוש' דמקום שנהגו למכור מסייע לן. ומסתברא דהוא הדין נמי לשדה, דהא אמרין שלהי פרק השולח גט (גיטין מז, א) המוכר שדהו לנכרי לוקח ומביא בכורים מפני תקון העולם.

10. הרב אשר וייס - <http://www.torahbase.org/%D7%9C%D7%90-%D7%AA%D7%97%D7%A0%D7%9D-%D7%AA%D7%A9%D7%A2%D7%93>

ונראה בזה לפי מה שדייקתי לעיל מדברי הרמב"ם (ומדלא השיג עליו משמע שגם הרמב"ן מודה בזה לשיטת הרמב"ם) והחינוך דבאמת עיקר דלא תחנם לא נאמר לענין חנייה בקרקע, והאיסור למכור להם בית בארץ ישראל מקורו ב"לא ישבו בארץ", ומה שדרשו מ"לא תחנם" לא תתן להם חנייה בקרקע אינו לאו גמור אלא מעין רצון התורה, וכיון שכן יש שהקילו אף משום הפסד ממון. ובסגנון אחר י"ל דלאו דלא תחנם לאו כללי הוא היוצא לכמה דרכים וכפטיש יפוצץ סלה ונמסר הדבר לחכמים לפרש. ובאמת לכאורה פלא הוא איך פסוק אחד נדרש לכמה פנים ולא הרי זה כהרי זה, ובמקום שנמסר הדבר לחכמים יש ביד חכמים להקל ולהחמיר כראות עיניהם. מ"מ בעל הכו"פ הוכיח מן הירושלמי שבאיסור זה הקילו משום הפסד ממון ושעת הדחק, (וכפי שביארתי באריכות במנח"א דברים סימן כ"ז) כמבואר בדבריו.

אך הנראה עיקר בזה לפי המבואר בירושלמי שם ז' ע"ב דלשיטת רבי יוסי במתניתין (שהלכה כמותו כמבואר ברמב"ם פ"י הי"ג מעב"ז ובש"ע יו"ד סי' קנ"א ס"ח) אין איסור תורה דלא תחנם אלא בשדה אבל בבית שאין מצוי להתברך מתוכו אין איסור אלא מדרבנן, ולפי"ז ניחא שהקילו, ודו"ק בזה.

ומה שאינו אסור משום לאו דלא ישבו בארצך נראה לפי המבואר בדברי הרמב"ם בסהמ"צ שם וכך גם בספר החינוך, דאין גדר הלאו ועיקרו במעשה המכירה של אדמת ארץ ישראל, אלא שלא להושיב אותם בארץ ישראל ולא ליתן להם לשכון בה, אך אין איסור בעצם מעשה המכירה, ולפי"ז נראה לכאורה דבגוי שגר בלא"ה בא"י ואין בידנו לנהוג לפי משפט התורה ולמנוע ממנו לגור בארץ לפי שאין ידנו תקיפה אין איסור למכור לו בית ומלאך המות מה לי התם ומה לי הכא. יסודו של דבר משום הלאו ד"לא ישבו בארצך" אין איסור תורה במכירת בית אלא בישיבת עכו"ם בארצנו (וכבר נתבאר עוד לעיל באות א' דלאו זה אינו נוהג אלא בעובדי עבו"ז), ולא גמור ד"לא תחנם" אינו אלא בנתינת חן וחסד ולא במכירת קרקע שאינו אלא רצון התורה. וזה ביאור שיטת הכפתור ופרח שמותר למכור להם בית במקום הפסד או כאשר יהודי נשאר לבדו בשכונת הנכרים כמבואר.

ג

בגוי דכבר דר בא"י

ובכרם ציון שם הביא הגרצ"פ פרנק את מה שפסק בעל התורת חסד דמותר להחליף בית עם גוי בא"י כיון דבלא"ה גר הוא בארץ ישראל ומה לן אם גר הוא בבית זה או זה וכתב דפשוט לו כן בסברא, ומשום שאין הספר מצוי אעתיק לשונו "דודאי שרי להחליף בתיים בא"י עם העכו"ם דאם היה כתוב בקרא לשון מכירה שאסור למכור לו אז היה שייך לדון בזה אי חליפין הוי כמו"מ, אבל הכא כתיב בקרא לא תחנם ודרשינן לא תתן להם חנייה בקרקע ומטעם ש"כ הרמב"ם דמתחילה כשלא היתה לו קרקע להעכו"ם היתה ישיבתו עראי ועתה נותן לו חנייה בקרקע ותהיה מעכשיו ישיבתו קבע בארץ, משא"כ בחליפין שהעכו"ם כבר היה לו מקודם ישיבה קבועה בארץ וחנייה בקרקע, מה לי בית זה או זה שמחליף עמו ואין שום סברא שיהא איסור בדבר."

ולפי סברא זו נראה דהוא הדין במכירה כאשר מוכר בית לגוי שבלא"ה גר בארץ ישיבת קבע ואינו מרבה ביישוב הגויים בארץ ישראל. אמנם יש לדחות דמסתמא יכניס משפחה נכרית בבית האחר שהיה דר בו ונמצא שהרבה הישראל ביישוב הנכרים בארץ ישראל בכך שבית נוסף נמסר לרשותם בארץ הקודש, אך לכאורה אין זה ודאות ועוד דאינו אלא גרמא. ועוד דלדאבון לבנו מאות אלפי נכרים חיים בארצנו הקדושה ואין מכירת בית בודד בשכונה שכל יושביה ערבים נחשבת כהושבת נכרים בא"י, וצ"ע בזה.

אמנם נראה שהחזון איש בא לאפוקי מסברא זו בשביעית סימן כ"ד אות א' וז"ל "ואין חילוק אם כבר יש לו להעכו"ם קרקע בארץ או לא דבכל בית ושדה שמוסר להם הרי הוא נותן חני' לעכו"ם בקרקע זה ואף אם היה מקום להסתפק סתימת המשנה והגמ' והפוסקים מכרעת שאין חילוק... אבל בלא"ה אין כאן מקום להסתפק כלל, וח"ו לנהוג קלות ראש בל"ת דאורייתא."

ד

לחיזוק היישוב

ובש"ת ישועת מלכו להגרי' מקוטנא סימן נ"ה כתב "דכל שמוכר לטובת הישוב פשיטא שאין כאן איסור לא תחנם". ולכאורה הדברים תמוהים דמה"ת להתיר איסור תורה משום טובת היישוב. ולכאורה נראה דגם חידוש זה מושתת על ההבנה דעיקר האיסור הוא להושיב את הגוי בארץ ישראל, דאדרבה מצוים אנו ליישב את ארץ ישראל ולגרש את האומות מתוכה, ומש"כ מסתבר דאם במכירה זו תורם הוא ליישוב בני" בארץ אין בו איסור כלל.

אמנם נראה לכאורה דאין זה אלא בטובת היישוב ולא בטובת היחיד, וא"כ אין בזה להתיר בני"ד.